12. ਲਘੂ ਮਾਨਵ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ : ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ

ਗਲਪਕਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹਨ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰੌੜ੍ਹ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ, ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਗਲਪ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਭਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗ੍ਰਾਮੀਣ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਇਸਦੀ ਸਮੱਗ੍ਰਤਾ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਸ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਨਵੇਕਲੀ ਗਲਪ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਚਿਤਰਨ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ 'ਲਘੂ-ਮਾਨਵ' ਦਾ ਭਰਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਚਰਿੱਤਰ ਉਘੜਿਆ। ਸਮਾਜਿਕ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉੱਸਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਮਿਸਾਲਾਂ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ 10 ਜਨਵਰੀ, 1933 ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਫੱਤਾਹ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ (ਪੰਜਾਬ) ਵਿਖੇ ਮਾਤਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਸ.ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਡੇਲਿਆਂ ਵਾਲੀ, ਤਹਿਸੀਲ ਜੈਤੋ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ (ਪੰਜਾਬ) ਹੈ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਜਨਵਰੀ, 1946 ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ (ਨਿੱਕੀ) ਨਾਲ ਹੋਈ। ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਕ-ਆਰਥਿਕ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਗਲੀ-ਗਲੀ ਘੁੰਮ ਕੇ ਚਕਲੇ-ਬੇਲਣੇ, ਨੂਣਦਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਘਰੇਲੂ ਸਮਾਨ ਵੇਚਿਆ। ਫੇਰੀ ਲਾਉਣ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਜਦੋਂ ਥੋੜਾ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੰਜੇ, ਖੇਤੀ ਸੰਦ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੇ ਗੱਡੇ ਬਨਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੋਰ ਨਾਲ ਤੁਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਟੈਂਕੀਆਂ ਅਤੇ ਕਣਕ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਢੋਲ ਆਦਿ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਬਣਾਏ। ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸ਼ਰੀਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਥੌੜੇ ਨਾਲ ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ, ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਨਾਲੋਂ ਲੰਬੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਰਸਮੀ ਵਿੱਦਿਆ ਗਿਆਨੀ, ਬੀ.ਏ., ਓ.ਟੀ. ਅਤੇ ਐਮ.ਏ. (ਪੰਜਾਬੀ) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ 1954 ਤੋਂ 1962 ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, 1962 ਤੋਂ 1970 ਤੱਕ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕ ਰਹੇ। 1971 ਤੋਂ 1985 ਤੱਕ ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬ੍ਰਿਜਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਬਤੌਰ ਕਾਲਜ ਲੈਕਚਰਾਰ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗੁਰੂ ਕਾਸ਼ੀ ਰੀਜ਼ਨਲ ਸੈਂਟਰ, ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਲੈਕਚਰਾਰ (1986-87) ਰੀਡਰ (1987-91) ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ (1991-93) ਅਤੇ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਨਰ-ਨਿਯੁਕਤੀ (1993-95) ਦੌਰਾਨ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਉਪਲਬਧੀਆਂ ਕਾਰਨ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਆਫ਼ ਐਮੀਨੈਂਸ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (2002-04); ਵਿਜ਼ਿਟਿੰਗ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (2002-03) ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ ਮਈ 2004 ਤੋਂ ਲਾਈਫ਼ ਫ਼ੈਲੋਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ।

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵਸਤੂ-ਸਮੱਗਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਸ ਦੌਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਮਰਾਜ ਅਧੀਨ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਣੀ ਹਾਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਜਾਇਦਾਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣ

ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਕਰਮ-ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ; ਜੋ ਗਲਪ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਨਵੇਕਲੀ ਤੋਰ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠਕ ਤੱਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇ ਚੋਣ, ਨਿਭਾ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਰੱਥਾ ਕਰਕੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ; ਸਗੋਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨਿਮਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਿਹੂਣੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਏਹੋ ਉਸਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲਾਪਨ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਵਾਹਣ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸਿਰਫ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੱਚਲਿਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੱਥ ਲੱਭ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੱਲ ਹੀ ਰੁਚਿਤ ਸਨ।

ਮਨੁੱਖੀ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਜਿਸ ਮੋੜ ਤੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਚੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਇਹ ਬਦਲਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹਨ। ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਰੈਲ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵਿਚ ਛੁਪੀ ਅਣਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੇਨਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੋਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੋਂਦਾਂ ਹਨ। ਸਾਹਿਤ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਿਸਤਾਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗਤੀ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਬਦਲਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ-ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਝ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹੋ ਉਸਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ 'ਸੂਝ' ਅਤੇ 'ਸਮਰੱਥਾ' ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੈ। ਫ਼ਲਸਰੂਪ ਪਾਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਘਟਨਾ ਨਾਲੋਂ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ 1946 ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। (ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਖਰੜਾ ਇਕਾਂਗੀ **ਇਕ ਸੀ ਕੁੜੀ** 1946 ਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ-ਵਿਆਹ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ।) ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੇ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਥਾਂ ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਵਸਥਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਸ਼੍ਰੀ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੁਝ ਦੇਰ ਸਕੂਲ ਵੀ ਗਏ; ਪਰ ਘਰੇਲੂ ਹਾਲਤਾਂ ਕਾਰਨ ਮੁੜ ਪੁਸ਼ਤੈਨੀ ਕਿੱਤੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਮਿਸਤਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ; ਪਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਉਹਨਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

ਪੰਜਾਹਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ **ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ** ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ ਸਨ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਜੀਦਾ ਪਾਠਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਸਕੂਲੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਤਰਖਾਣਾ/ਲੋਹਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਪ ਵੱਲੋਂ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਹੋ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਡਾਇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਨੁਭਵ ਲਿਖਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਲੇਖ ਤੇ ਫਿਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਲੇਖ 'ਰਹਿਮਤ ਕੇ ਲਾਹਣਤ' ਰੋਜ਼ਾਨਾ **ਰਣਜੀਤ** ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ 1952 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਗੰਗਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮੋਰਚੇ ਬਾਰੇ **ਗੰਗਸਰ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ** ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 1954 ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ, 1957 ਵਿੱਚ **ਪੰਜ ਦਰਿਆ** ਵਿੱਚ 'ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ' ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮੰਨ ਕੇ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਸ ਨਾਵਲ- ਮੜ੍ਹੀ ਦਾ ਦੀਵਾ, ਅਣਹੋਏ, ਕੁਵੇਲਾ, ਰੇਤੇ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁੱਠੀ, ਅੱਧ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ, ਆਥਣ ਉੱਗਣ, ਅੰਨ੍ਹੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਦਾਨ, ਪਹੁ ਫੁਟਾਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਰਸਾ, ਆਹਣ, ਗਿਆਰਾਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ- ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ, ਚੰਨ ਦਾ ਬੂਟਾ, ਓਪਰਾ ਘਰ, ਕੁੱਤਾ ਤੇ ਆਦਮੀ, ਬਿਗਾਨਾ ਪਿੰਡ, ਮਸਤੀ ਬੋਤਾ, ਰੁੱਖੇ ਮਿੱਸੇ ਬੰਦੇ, ਪੱਕਾ ਟਿਕਾਣਾ, ਕਰੀਰ ਦੀ ਢਿੰਗਰੀ, ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਦੇ ਮੇਲੇ, ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਰਚਨਾ, ਤਿੰਨ ਨਾਟਕ- ਨਿੱਕੀ ਮੋਟੀ ਗੱਲ, ਫ਼ਰੀਦਾ ਰਾਤੀਂ ਵੱਡੀਆਂ, ਵਿਦਾਇਗੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਅੱਠ ਵਾਰਤਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਲੇਖਕ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਸਿਰਜਣ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਦੁਖੀਆ ਦਾਸ ਕਬੀਰ ਹੈ, ਸਤਜੁਗ ਦੇ ਆਉਣ ਤਕ, ਡਗਮਗ ਛਾਡਿ ਰੇ ਮਨ ਬਾਉਰਾ, ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਓ, ਨਿਆਣਮੱਤੀਆਂ, ਦੂਜੀ ਦੇਹੀ (ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ), ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਾਹਿਤ, ਲੈਨਿਨ ਤੇ ਹਿਟਲਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ, ਚੌਵੀ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ- ਬਕਲਮਖੁਦ, ਟੁੱਕ ਖੋਹ ਲਏ ਕਾਵਾਂ, ਲਿਖਤਮ ਬਾਬਾ ਖੇਮਾ, ਬਾਬਾ ਖੇਮਾ, ਗੱਪੀਆਂ ਦਾ ਪਿਓ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ, ਧਰਤ ਸੁਹਾਵੀ, ਤਿੰਨ ਕਦਮ ਧਰਤੀ, ਖੱਟੇ-ਮਿੱਠੇ ਲੋਕ, ਜੀਵਨ ਦਾਤੀ ਗੰਗਾ, ਕਾਲੂ ਕੌਤਕੀ, ਕੀ ਜਾਣਾ ਮੈਂ ਕੌਣ, ਸੂਰਜ ਦਾ ਟਿੱਕਾ, ਸੱਚ ਦੇ ਖੋਜੀ, ਸੰਤੂ ਗੱਪੀ, ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ, ਪੀਰੂ ਦੀ ਸਾਰੰਗੀ, ਬਾਬੇ ਰਤਨੇ ਦੀ ਚਿੱਠੀ, ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਮੁੱਲ, ਆਓ ਨਾਟਕ ਖੇਡੀਏ, ਇਹ ਧਰਤੀ ਸਵਰਗ ਬਣਾਵਾਂਗੇ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਪਰੀ ਦੇਸ਼, ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸਵਰਗ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਚਾਲੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਅਨੁਵਾਦ ਜਿਵੇਂ- ਮੜ੍ਹੀ ਕਾ ਦੀਵਾ, ਘਰ ਔਰ ਰਾਸਤਾ (ਅਣਹੋਏ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ), ਰੇਤ ਕੀ ਇੱਕ ਮੁੱਠੀ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ, ਪਾਂਚਵਾਂ ਪਹਿਰ (ਕੁਵੇਲਾ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ), ਸਾਂਝ ਸਵੇਰ (ਆਥਣ ਉੱਗਣ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ), ਅੱਧ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ, ਸਭ ਦੇਸ ਪਰਾਇਆ (ਅੰਨ੍ਹੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਦਾਨ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ), ਪਰਸਾ, ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ (ਗੋਰਕੀ), ਨੀਲੇ ਪੱਤਰ (ਈ.ਕਜ਼ਾਕੇਵਿਚ), ਬਿਰਾਜ ਬਹੂ (ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ), ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਫੇਰੀ (ਮਿਖਾਈਲ ਸਤੇਲਮਾਖ), ਅਮੀਰ-ਖ਼ੁਸਰੋ (ਸਯਦ ਗੁਲਾਮ ਸਮਨਾਦੀ), ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਰਾਤ (ਮਿਖਾਈਲ ਸਤੇਲਮਾਖ), ਸੋਵੀਅਤ ਕਹਾਣੀਆਂ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਸਾਡੀਆਂ ਨਦੀਆਂ (ਲੀਲਾ ਮਜ਼ੂਮਦਾਰ), ਨਾਨਾ ਫਰਨਵੀਸ (ਵਾਈ.ਐਨ.ਕੇਵਧਰ), ਮੋਇਆਂ ਦੇ ਖ਼ਤ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਭੁੱਲੇ ਵਿੱਸਰੇ ਚਿਤਰ (ਭਗਵਤੀ ਚਰਣ ਵਰਮਾ), ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ (ਸੁਮੰਗਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼), ਗੰਗਾਚੀਲ ਦੇ ਖੰਭ (ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੰਦਨ ਬੋਰਾ), ਮ੍ਰਿਗਨੈਨੀ (ਵ੍ਰਿੰਦਾਵਨ ਲਾਲ ਵਰਮਾ), ਸਾਡੀਆਂ ਨਦੀਆਂ (ਐਲ.ਵਲੀਅੱਪਾ), ਮਿੱਤਰੋ ਮਰਜਾਣੀ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਸੋਬਤੀ), ਝੂਠਾ ਸੱਚ (ਯਸ਼ਪਾਲ), ਦਿੱਵਿਆ (ਯਸ਼ਪਾਲ), ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਸੋਬਤੀ), ਦਾਣਾ-ਪਾਣੀ (ਗੋਪੀ ਨਾਥ ਮੁਹੰਤੀ), ਲਾਖਾ ਘੋੜਾ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਹਿਤਉਪਦੇਸ਼ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਭੇਂਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਇਸ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ 1966, 67, 68 ਅਤੇ 1973 ਵਿੱਚ ਚਾਰ-ਵਾਰ ਸਰਬੋਤਮ ਪੁਸਤਕ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ (1975), ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਪੁਰਸਕਾਰ (1975), ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ (1975), ਸੋਵੀਅਤ ਦੇਸ਼ ਨਹਿਰੂ ਪੁਰਸਕਾਰ (1986), ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪੁਰਸਕਾਰ (1989), ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਪੁਰਸਕਾਰ (1992), ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਗਲਪ ਪੁਰਸਕਾਰ (1992), ਪਾਸ਼ ਪੁਰਸਕਾਰ (1995), ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਸਨਮਾਨ (1997), ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵੱਲੋਂ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ (1998), ਡਾ.ਰਵੀ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਪੁਰਸਕਾਰ (1999), ਗਿਆਨਪੀਠ ਪੁਰਸਕਾਰ (1999), ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਸਰਬ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਪੁਰਸਕਾਰ (2003) ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੁਰਸਕਾਰ (2004) ਆਦਿ ਸਨਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ ਸਭ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਹੋ ਕੇ ਛਪਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਿਹਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੈ; ਜਿਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। 2006 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪੁਸਤਕ-ਮੇਲਾ, ਫਰੈਂਕਫਰਟ (ਜਰਮਨੀ) ਵਿਚ 'ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਟਰੱਸਟ, ਇੰਡੀਆ' ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਵਜੋਂ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜਦ) ਸੈਨੇਟ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 2006 ਤੋਂ 2009 ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦੇ ਰਹੇ। 2006 ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਐਡਵਾਂਸ ਸਟੱਡੀ (ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਵਾਸ) ਸ਼ਿਮਲਾ ਵੱਲੋਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ। 2011 ਵਿੱਚ ਐਨ.ਐਫ.ਡੀ.ਸੀ. ਵੱਲੋਂ **ਅੰਨ੍ਹੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਦਾਨ** ਨਾਵਲ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਫ਼ਿਲਮ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; ਜਿਸਦਾ **ਵਰਲਡ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ** ਵੈਨੀਸ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ; **ਏਸ਼ੀਅਨ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ** ਬੂਸਾਨ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ (ਸਾਊਥ ਕੋਰੀਆ), **ਅਰਬ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ** ਆਬੂ ਧਾਬੀ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ, **ਨੌਰਥ ਅਮੇਰੀਕਨ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ** ਸਾਊਥ ਏਸ਼ੀਅਨ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ, ਨਿਊ ਯਾਰਕ, ਹਾਂਗਕਾਂਗ ਏਸ਼ੀਅਨ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ, ਪੂਨੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ ਸਮੇਤ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 2012-16 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ) ਵਿਖੇ ਸੈਨੇਟ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ। **ਅੰਨ੍ਹੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਦਾਨ** ਨਾਵਲ ਉੱਪਰ ਬਣੀ ਫ਼ਿਲਮ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਿਲਮ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਹਨ- ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ ਰੋਟਰਡਮ (ਹੌਲੈਂਡ), ਮਿਊਨਿਖ਼ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ (ਜਰਮਨੀ), ਟਰੋਮਸੋ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ (ਨਾਰਵੇ), ਕਿਨੋ ਓਟੋਕ, ਇਸੋਲੋ (ਸਲੌਵੈਨੀਆ), ਸਮਿੱਥਸੋਨੀਅਨ ਇੰਸਚੀਟਿਊਟ, ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ, ਓਸ਼ੀਅਨ ਸੀਨੇਫੈਨ, ਨਿਊ ਦਿੱਲੀ, ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ ਇੰਡੀਆ, ਗੋਆ, ਥਰਡ ਆਈ ਸਾਊਥ ਏਸ਼ੀਅਨ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ, ਸੈਨ ਫ੍ਰੈਂਸੀਸਕੋ, ਕੋਲਕਾਤਾ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ, ਪੰਜਾਬੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ, ਟੋਰਾਂਟੋ; ਇੰਡੀਆ ਫ਼ਿਲਮ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ, ਦ ਹੈਗ (ਹੌਲੈਂਡ)। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਲ 2009 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ 2014 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵੱਲੋਂ ਡੀ.ਲਿਟ. (ਮਾਣ-ਹਿੱਤ) ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ (1980), ਕੈਨੇਡਾ (1980), ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ (1987) ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ (2006) ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਸੰਖੇਪ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 16 ਅਗਸਤ 2016 ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਦਲਿਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਤਲੇ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀ ਰਹੇ 'ਲਘੂ ਮਾਨਵ' ਦੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਸਦਾ-ਸਦਾ ਲਈ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ।

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੁੱਢਲੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।
2. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ?
3. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉ।
4. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਨਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ? ਵੇਰਵਾ ਦਿਉ।
5. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੋ।
6. 'ਅੰਨ੍ਹੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਦਾਨ' ਨਾਵਲ ਉੱਪਰ ਬਣੀ ਫ਼ਿਲਮ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?
7. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗਲਪ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ? ਬਿਆਨ ਕਰੋ।
8. 'ਲਘੂ ਮਾਨਵ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ : ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ' ਦੇ ਜੀਵਨੀ-ਮੂਲਕ ਨਿਬੰਧ ਉੱਪਰ ਸੰਖੇਪ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।